

Brit Johanne Eide, Karin Hognestad, Bente Svenning og Nina Winger

Små barns stemmer i forskning¹

Noen refleksjoner om etikk i forskning om små barns hverdagsliv i barnehagen

Innledning

Kunnskapsutvikling innen barnehagefeltet er i dag preget av mangefasetterte og komplekse problemområder, og ulike tilnæringsmåter og forståelseshorisonter. Et stadig viktigere fokuseringsområde er *hverdagslivet i barnehagene*. Bestrebelser på å beskrive, begrepsfeste og synliggjøre trekk ved barnehagekonteksten og aktørenes virksomhet synes viktig både innen utvikling av praksis og for forskning. Ulike sider ved hverdagslivet i barnehagen er forsøkt beskrevet og dokumentasjonsprosesser er sett som viktig for planlegging, evaluering og refleksjon over virksomheten (Lenz-Taguchi, 2000; Kristoffersen, 2006). I den siste tiden har det innen barnehagesektoren blant annet vært en bred debatt om hva som skal dokumenteres, registres og videreformidles fra barnehagebarnas dagligliv (jf Østrem, 2009; Svenning, 2009).

I forskningssammenheng er valg og legitimering av fokus, dokumentasjons- og analysemåter forankret i forskerens syn på kunnskap, metodologi og etikk. Når hverdagslivet søkes beskrevet gjennom forskningsvirksomhet, stilles det store krav til forskerens evne til å lytte og se og reflektere over egen forskerposisjon og tilnæringsmåte.

Den raske og omfattende utviklingen, som blant annet innbefatter at mange flere småbarn får plass i barnehage, tilsier at barns stemmer blir viktigere bidrag til kunnskapsutviklingen i sektoren enn noensinne. I denne artikkelen vil vi reflektere over noen metodologiske og etiske aspekter relatert til forskning i de yngste barnas hverdagsliv i barnehagen. Vår vinkling av temaet baserer seg på problemområder vi har tatt spesielt interesse for i egne forskningsarbeider, og som vi også mener er viktige i dagens stadig sterkere fokus på barn som deltakere og premissleverandører i forskningssammenheng. Når barn er involvert i forskning, er det ikke minst viktig å sette søkelyset på ulike aspekter ved makt og asymmetri. Et mål for artikkelen er å bidra til refleksjon over forskeres og barns posisjoner i forskningsprosessen. Videre er vi opptatt av hvordan vi kan lytte til barn under tre år i barnehageforskning, og gi rom for deres stemmer. Problemfeltet vil belyses blant annet ved eksempler fra pågående og tidligere forskningsarbeider.

---

¹ Denne artikkelen er basert på en posterpresentasjon: Eide, Hognestad, Svenning & Winger: "Small Childrens voices" på 19th EECERA Annual Conference in Strasbourg, 2009

I artikkelen vil vi blant annet møte Arnulf og Suzy, to toåringer som deltok i forskningsprosjektet ”Barns omsorgskarriere”², men erfaringer fra andre prosjekter er også trukket inn (Svenning, 2009,2010; Hognestad, 2007,2008).

Ny barnehagevirkelighet – og behovet for ny kunnskap

I de siste årene har antall barn under tre år i barnehage økt betraktelig (Winsvold & Gulbrandsen, 2009). Dette har skapt en ny og utfordrende situasjon. Den omfattende endringsprosessen medfører at vi trenger mer kunnskap om dagliglivet, ikke minst kunnskap som tar på alvor at ulike aktører i feltet har ulike ståsteder og forståelseshorisonter. Barnehagefeltet i dag er preget av mange ”diskurser”, og forestillinger om hva som er et meningsbærende barnehageliv er komplekse og tildels motstridene (jf Moss, 2007). Stortingsmelding 41 (2008-2009) ”Kvalitet i barnehagen” varsler et enda sterkere fokus på innholdet i barnehagen, og faglige og barnehagepolitiske diskusjoner om hva dette kvalitetsarbeidet innebærer i forhold til de yngste barna i barnehagen, er nødvendig.

For å undersøke den ”nye” barnehagehverdagen, trenger vi både større surveys og mindre kvalitative studier. Det er behov for både deskriptive og analytiske studier, som på ulike måter kan gi basis for refleksjon, drøfting og videreutvikling av barnehagefeltet. I de siste årene ser vi da også en økende forskningsaktivitet relatert til barnehageforskning. Alvestad, Johansson, Moser og Søbstad (2009) viser i sin artikkel om status og utfordringer i norsk barnehageforskning til en systematisering av skandinavisk barnehageforskning. I denne artikkelen blir det hevdet at bare 30 % av denne forskningen har fokus på barna, og særlig er det få undersøkelser om de yngste barna i barnehagen. Alvestad m.fl. (2009: 53) konkluderer med at :”... *det er et stort behov for mer viten og kunnskap om barns levde hverdagsliv i norske barnehager, noe som videre satsing på forskning vil bidra til.*”

Forskningsoppmerksomhet rettet mot de aller yngste barnas situasjon i barnehagen, er likevel styrket i norsk sammenheng. Det finnes både avsluttede og pågående prosjekter ³. Videre hevder Borg, Kristiansen og Backe Hansen (2008:63) i sin kunnskapsoversikt om kvalitet og innhold i norske barnehager at: ”*Når det gjelder de minste barna i barnehagen ser det ut til at ett- til treåringenes meningsskaping i barnehagen har blitt viet langt større oppmerksomhet fra forskerne*

---

² I samarbeid med Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA), har Høgskolen i Oslo utviklet det felles forskningsprosjektet *Barns omsorgskarrierer. Barnehagen som ledd i en omsorgskjede for barn opp til 3 års alder*. Intensjonen er å bidra til kunnskapsutvikling om småbarns hverdagsliv i Norge. Forskerne fra NOVA og HiO retter søkelys mot småbarns omsorgssituasjon og hverdagsliv ut fra ulike faglige ståsteder. Ved HiO gjennomfører vi kvalitative studier av hverdagslivet i barnehagen for de yngste barna gjennom en nærstudie av 9 barnehager (for utdyping av forskningsfokus og metodologi, se f.eks Johansson & Winger 2007; Winger, 2007;2008b Eide og Winger, 2008)

³ (se f.eks. Løkken 2000; Johansson & Andenæs, 2004; Os, 2004, 2007; Bae, 2007, 2009; Greve, 2007; Ødegaard, 2007; Sandvik, 2007; Winger, 2007; 2008b; Mæhlum, 2007; Eide, 2008; Eide og Winger, 2008; Myrstad og Sverdrup, 2009; Alvestad, Johansson, Moser og Søbstad, 2009).

de senere årene.” Det gjør det ikke mindre aktuelt å reise spørsmål knyttet til etikk, makt og asymmetri i forskningsprosesser der små barn involveres. Refleksjoner over barns posisjon i forskning er et viktig anliggende.

Etnografisk tilnærming til forskning om barnehagens hverdagsliv

Forskning i barns hverdagsliv forutsetter en metodologisk tilnæringsmåte som fanger nyanser, kompleksitet og mangfoldige stemmer og uttrykksmåter. I forskning som fokuserer på hverdagslivet i barnehagen, er ulike forståelseshorisonter og ulike metoder tatt i bruk. Mange av disse prosjektene er forankret i etnografi eller etnografisk inspirert tilnærming. Ved etnografisk tilnærming må man ha tilgang til det feltet man ønsker å fokusere på i sin forskning. Rhedding-Jones (2005) sier at forskeren i etnografisk forskning bør være en del av feltet for å ha kjennskap og kunnskap om feltet. Vi tenker at for å være i stand til å lytte til små barns stemmer, er det viktig at man som forsker har god kunnskap om små barn. Det kan i mange tilfeller være en fordel å ha ”innside”- kunnskap om livet på en småbarnsavdeling, slik at man kan identifisere og registrere nyanser i livet på småbarnsavdelingen. Like viktig er tid, nærvær og blick for praksiser, rutiner og daglige væremåter i den kontekst som beskrives, og et analysegrunnlag som kan være referanseramme for refleksjon og kritisk tenkning.

Gjennom etnografiske studier forsøker forskeren å beskrive mange aspekter ved hverdagslivet der det leves (Hammersley & Atkinson, 2004). I denne type forskning kan man gjøre bruk av ulike kilder, slik som samtaler, fotos, ulike dokumenter osv. i innsamlingen av data. I forskning med etnografisk tilnærming står feltarbeid sentralt, og i en overvekt av forskningen som har hatt fokus på de yngste barnas hverdag, har det vært brukt en eller annen form for feltarbeid/observasjon⁴. I forskningsprosessen har forskeren vært igjennom flere valg og fokuseringer. Tema, metode for feltstudiet, tidsrammer, informasjon til deltagerne, forskerens plassering og rolle, og forskerens nedtegninger og kamerafokuseringer er slike valg. Valgene og vår for forståelse vil kunne ha betydning for hva vi ender opp med å fokusere på i dokumentasjonsmaterialet (Svenning, 2009). For å få tilgang til barnas stemmer er det en forutsetning at forskeren gjør valg som åpner for barnas muligheter til å tre frem. Hvordan forskeren leser eller tolker observasjonsdata, vil også prege forståelsen og framstillingen av forskningen.

Vi ønsker å diskutere videre det etiske ansvaret man har som forsker i møte med barn i barnehagen.

---

⁴ jf. For eksempel: Bae, 2007, 2009; Ødegaard, 2007; Emilson, 2009; Palludan, 2007, 2009; Löfdahl, 2007, Markstrøm & Halldén, 2008; Greve, 2007, 2009; Gulløv & Højlund, 2003; Warming, 2005; Johansson, 2007; Os, 2007.

Om å forske ”blant” barn

Innen barneforskning har det de siste årene vært diskusjon om sammenhengen mellom grunnleggende holdninger til barn og barns posisjon i forskning. Dette handler i vid forstand om hvorvidt barn kan anses som kvalifiserte aktører til kunnskapsutvikling eller om de primært er ”objekter” for forskeres ”blikk”. Vi har sett at dette blant annet har ført til drøfting om barneforskning skal skje ”på” eller ”med” barn (jf f.eks Woodhead & Faulkner, 2008). Videre har barnets subjektstatus i forskning, vært drøftet av mange forskere⁵, og vi har sett en stadig større vektlegging av barns aktive deltakelse i forskningsprosesser både som informanter og som medforskere⁶. Fra vår forståelseshorisont anser vi at det i hverdagslivsforskning også kan være aktuelt å si at man forsker *blant* barn, ved at forskeren går ”tett på” barnas hverdagsliv og søker å fornemme, beskrive og reflektere over det mange fasetterte livet i barnehagene. Dette bygger på forestillinger om at barn er meningsskapende subjekter med genuine og verdifulle erfaringer og synspunkter det er viktig å lytte til.

Men forskning blant barn krever en høy grad av bevissthet fra forskerens side og ydmykhet overfor ansvaret det innebærer å tre inn på deres arena. Graue & Walch (1998: 55) peker på utfordringene som er til stede når man ønsker å forske i andre menneskers hverdagsliv og sier det slik: *Entering other people's lives is intrusive. It requires permission, -permission that goes beyond the kind that comes from consent forms. It is the permission that permeates any respectful relationship between people.*”

De fleste studiene som har involvert barn har vært rettet mot større barnehagebarn og skolebarn som har større forutsetning for å kunne informeres om, og uttale seg om sin deltakelse i forskningsprosjektene (se f.eks Eide & Winger, 2005; Øzalp, 2005; Fehn Dahle, 2009; Myhrvold, 2009). De yngste barnas posisjon er komplisert og utfordrende. Det er problematisk å tilskrive de yngste barna en ”medforskerrolle”, da vi anser at denne forskerposisjonen innebærer en form for erkjennelse av hva deltakelse innebærer. Dette synes i liten grad mulig blant de yngste barna.

Nancy Bell (2008, med referanse til Freeman) sier at barns rett til fritt å kunne gi uttrykk for sine synspunkter i alle forhold som vedrører deres liv, kanskje er den viktigste bestemmelsen i FN's konvensjon om barns rettigheter (2003). Hun presiserer at dette også har betydning for barneforskning: *As researchers increasingly engage children as active research participants in research (...) one implication is that researchers acquire an ethical duty to ensure that children have the right to express their views about the research process itself.*” (Bell 2008:10).

---

⁵ (jf Bae, 2005; Clark, 2005; Clark, Kjörholt og Moss, 2005; Eide og Winger, 2003, 2005; Hognestad, 2007; Johannesen og Sandvik, 2008; Rinaldi, 2005; Østrem, 2005).

⁶ jf f.eks Kjörholt, 2004; Farrell, 2005; Grawe & Hawkins, 2005; Clark 2005a,b; Eide og Winger, 2005; Woodhead & Falkner, 2008; Christensen & James, 2008, Pálmadóttir & Bjarnadóttir, 2009, Seland, 2009

I de forskningsetiske retningslinjene for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi legges det vekt på at barn som inkluderes i forskning skal sees som individuelle subjekter, men det presiseres også at barn har særlig krav på beskyttelse i tråd med deres alder og behov (Forskningsetiske komiteer, etikkom.no). Det er utfordrende å skulle søke kunnskap om andre menneskers hverdagsliv og samtidig unngå å intervensere andres privatsfære eller trå for nære, ikke minst når barn er involvert.

Som forsker må man likevel sørge for at informanter som av ulike årsaker står i fare for å bli marginalisert, også blir tatt med når man søker kunnskap fra en arena (jf Cook og Hess, 2007). Dette gjelder i stor grad barn under tre år i barnehagen. Vi anser imidlertid at forskning blant de aller yngste krever en særlig kompetanse, gjennomtenkte tilnæringsmåter og til tider tilbakeholdenhet, slik at barnas integritet blir ivaretatt. Ikke minst må en ta hensyn til barns forskjellige måter å uttrykke seg på, noe som flere forskere har vært opptatt av⁷. Hvilke holdninger man har til barn får konsekvenser for hvordan man forholder seg til barn og deres ”stemmer” (Clark, 2005b) også når de forteller med andre stemmer og på andre måter enn gjennom verbalspråket.

Barnehagefeltet i dag stilles ovenfor krav om å videreutvikle kvalitet i barnehagen (St. mld. 41:2008- 2009) og utfordringen er hvordan det gjøres. Med dette som bakteppe tenker vi at det aktualiserer behovet for - og forpliktelsen til - å forsøke å forstå hvordan småbarn i barnehagen opplever hverdagslivet samtidig med at man reflekterer over små barns posisjoner i forskning.

Barnehagen som forskningskontekst

Backe-Hansen (2009) tar til orde for at det er viktig å legge vekt på hva som er *fokus(tema)* for forskningen når en reflekterer over barns deltakelse. I vår forskning har fokus vært barns hverdagsliv i barnehagen, og det kan da også bli viktig å dvele ved rammene som hverdagslivets praksiser konstrueres innenfor.

En del forskere (se f.eks Dahlberg & Moss, 2005; Halldén, 2007) snakker om barnehager og barndomsinstitusjoner som ”plasser” for barn. Dette er, som Dahlberg og Moss (2005:28) sier, en metafor som beskriver en institusjonsspesifikk møteplass for barn og voksne. Plassen er et forum for: ”...*the being and thinking beside each other*”, hvor det er mange muligheter for meningskonstruksjoner. Som forsker kan det være interessant å forsøke å identifisere ulike uttrykk for konstruering av praksiser for å søke etter kunnskap om hverdagslivet for små barn i barnehagen. Ved å reflektere kritisk over ulike diskurser på småbarnsavdelinger i barnehager, kan man som forsker også reflektere over de muligheter og begrensninger det ligger i dette for barna på småbarnsavdelingen og hvilken innvirkning dette har for det livet som leves her

---

⁷ (se for eksempel Bae, 2005; Clark, 2005a; Clark, Kjørholt og Moss, 2005; Eide og Winger, 2005; Hognestad, 2007; Greve, 2007; Johannesen og Sandvik, 2008; Samuelsson og Sheridan, 2003; Seland, 2004,2009; Østrem,2008, 2009)

(Hognestad, 2007). Uttrykk for disiplinerende makt (Foucault, 1980) opptrer der små barn og voksne møtes og legger premissene for konstruering av praksiser i barnehagen. Disciplinerende makt er nødvendigvis ikke dårlig eller umoralsk (Foucault, 1980). Disciplinerende makt tvinger ingen direkte, men innehavere av makt legger føringer på definisjonen av det ”normale” og at dette blir satt til standard. Makten avgjør hva som er normalt, og dernest blir det utviklet tiltak og praksisformer som kan plassere individene i forhold til normalen. Maktrelasjoner er mangfoldige, og involverer hver og en av oss som redskap for makt og som effekten av makt (Mills, 2003; Dahlberg, Moss og Pence, 2002; Foucault, 1980). På denne måten er makt nær knyttet til diskurs. I forskning med fokus blant små barn i barnehager vil det da være interessant å forsøke å tydeliggjøre hvordan diskursene påvirker de yngste barna i barnehagen og mulighetene barna blir gitt for meningsytringer gjennom sin kropp. I forskning vil derfor konteksten rundt møtene med barna og diskursene som råder i barnehagen være førende for barnas uttrykk.

Flere forskere i dag er opptatt av at rommet, arkitekturen, artifaktene og måten rommene er organisert og møblert på, sier også noe om forståelse av virksomheten og menneskene som oppholder seg i rommene (Gulløv og Højlund, 2005; Palludan, 2009; Seland, 2009), og at viktige symboler i hverdagslivet bidrar til felles meningskonstruksjoner. Seland (2009:87) sier at organisering og innredning av rommene kan ha ulik betydning for voksne og barn, og at det ”... foregår en vedvarende dialog, eller kamp, mellom den ide som rom og innredning legger opp til, og den praksis som gjennomføres av brukerne av rommene.” Hun sier videre at forskning på hva som foregår i rommene vil kunne fortelle om de handlingsmuligheter som ligger i rommene. Særlig i forhold til de aller yngste barna vil både verbale og kroppslige fortellingen om hvordan barna forholder seg til rom og de voksnes regulering av bruken av rom være interessant. Småbarn bruker rommet på sin måte og omdefinierer gjerne bruken av artifakter og møbler (Mæhlum, 2006; Engesæter, 2008)

Det er viktig for kunnskaps- og kvalitetsutvikling i feltet at alle aktører på denne arenaen tilskrives meningsbærende posisjoner og er verd å lytte til. Voksne og barn vil ha gjort ulike erfaringer i barnehagerommet, og vil kunne formidle forskjellige fortellinger og på ulike måter. Vi vil fortsette med å konsentrere oss om makt knyttet til etikk og illustrere dette med å reflektere over møtet med Arnulf som er hentet fra ett av de pågående forskningsarbeidene denne artikkelen bygger på⁸.

Etikk, makt og asymmetri

På småbarnsavdelingen er det ”ryddetid” hvor både barn og voksne deltar. Arnulf (24 mnd) går fort inn på badet og lukker døren og er der alene. Når ryddingen er over, åpner jeg døra og ser inn, da står han der, ser på meg og smiler.

Barns deltakelse i samfunnsvitenskapelig forskning handler både om å erkjenne at forskning om barn og deres levekår er viktig – og samtidig beskytte barn i forskningssammenheng. Backe-Hansen (2009:1) sier at: *”Med andre ord er forholdet mellom barns kompetanse og sårbarhet sentralt for de etiske vurderinger”*.

Ansvarsforholdet mellom voksne og barn er alltid asymmetrisk, og den voksne forskeren er i en særlig mektig posisjon i forhold til barn i forskningssammenheng. Som vi har nevnt, har små barn ikke forutsetninger for å vite hva det innebærer å være forskningsdeltakere. Selv om barna blir forespurt, har de yngste ikke mulighet for å forstå hva som skjer når en forsker entrer hverdagslivet deres med kamera, video eller notatblokk (jf MacNaughton, Smith and Davis, 2007). Forskeren vil både i kraft av å være en voksen, men også i kraft av å være den som har utarbeidet forskningsbetingelsene, stå i en maktposisjon i møtet med barn. Forskeren har bestemt tema, metodologi, kontekst og hvem som skal delta. Forskeren bestemmer også hvordan data skal analyseres og presenteres.

I møte med Arnulf kan vi undre oss på hva hans mening om å være deltagende i en forskingsprosess er. Situasjonen kan leses på ulike måter, og man kan stille spørsmål om hvorfor Arnulf gjemmer seg alene på badet. Dersom man forstår situasjonen slik at han gjemmer seg på badet fordi han ikke vil delta i ryddinga, så kan det fortelle noe om hvordan Arnulf kan handle i hverdags situasjoner i barnehagen, nærmere bestemt ryddeperioder. En annen forklaring kan være at han kanskje vil være alene på badet for å utforske dører, noe han ser ut til å være opptatt av i andre situasjoner. En tredje forklaring kan være at Arnulf gjemmer seg for forskeren. Dersom man har som utgangspunkt at små barn som deltar i forskning, kanskje ikke til enhver tid ønsker å bli sett og observert, kan også det siste være en nærliggende tanke. Det vil være foreldre og barnehagepersonalet som i realiteten gir forskere adgang til barnehagen. Barna vil likevel måtte forholde seg til selve møtet med forskeren. Her kan det ligge muligheter for at barn direkte eller indirekte blir påvirket til deltakelse i forskningen, selv om de kanskje egentlig ikke har lyst til dette. Som forsker må en spørre seg om hvilken rett en har til å gå inn i barnas hverdagsarena med et forskerblikk. Og dermed er det også aktuelt å stille spørsmål om forskeren i dette eksempelet i virkeligheten invaderte Arnulfs privatliv ved å åpne døra til badet for å se hva han gjorde der inne. Selv om Arnulf ikke så ut til å reagere negativt i situasjonen, hadde han ingen mulighet til å slippe unna forskerens blikk.

Slik vi ser det fører det til et stort ansvar for forskeren at små barn har liten mulighet til å reservere seg mot forskning. Dette tilsier en kontinuerlig refleksjon over alle valg som gjøres i forskningsprosessen, hvordan man kan forsøke å legge tilrette for forskningsprosesser der barn kan tre inn og ut av forskningssonen, og en spesifikk oppmerksomhet overfor at barnas rettigheter og velbefinnende blir ivaretatt i alle ledd. Vi vil her ta med et eksempel fra et pågående feltarbeid (Svenning 2010, upublisert) hvor barna i større grad kunne velge om de skulle delta eller ikke. Forskeren ønsket å få innblikk i 2-3-åringers opplevelser av egne barnehagepermer. Et videokamera ble plassert med linsen mot en sofa på avdelingen. Barna ble invitert til å prøve kameraet og utforske hva som ble filmet. Hensikten var å bevisstgjøre barna på at samtalen i

sofaen ble filmet og dermed dokumentert, og at barna kunne velge om de ønsket å delta eller ikke. Det så ut for forskeren som at barna gikk ut og inn av sonen for filming med stort alvor. Man kan selvsagt i dette tilfellet også undersøke over hva og hvor mye barna skjønnte av å delta i forskning. Selv om det kan være vanskelig å finne fullgode løsninger, bør ikke det hindre oss i stadig å søke bedre muligheter hvor små barn kan delta i forskning og hvor deres interesser og ønsker blir ivaretatt.

Barn er, med sine erfaringer, sentrale og betydningsfulle premissleverandører til forskningsbasert kunnskap om barnehagen. Hvordan man som voksen og som forsker videre tenker om barns stemmer i møte med barn i barnehagen kan være et uttrykk for diskurser og disiplinerende makt. I forskning der små barn deltar, vil det alltid være en utfordring å klare å "lytte" på gode nok måter.

Om å lytte til barns mange stemmer og uttrykksmåter

Å "lytte" er et komplekst begrep som kan forstås på mange måter (Rinaldi, 2005; Warming 2005; Eide & Winger, 2005; Roberts, 2008). Rinaldi (2005:20) forstår "lytting" som en metafor for å være åpen og sensitiv til å lytte og bli lyttet til: "(...) *not just with our ears, but all our senses(...)*" Dette innebærer å være åpen for mangfoldige ytringer og et genuint ønske om å ta den andres stemmer på alvor. Som Roberts (2008:26) sier: "*It cannot be taken for granted that more listening means more hearing(...)*".

Når små barn deltar i forskning, vil forskere måtte se, "sense", fornemme og høre for å kunne nærme seg barnas meningsunivers. Som Mæhlum (2007: 51) sier, har det i de siste årene blitt rettet sterkere oppmerksomhet mot "(...) å synliggjøre barns "forstummede" uttrykk", blant annet deres kroppslige uttrykk. Flere forskere har fokusert på ikke-verbale, kroppslige uttrykksmåter (jf Løkken, 2000; Hognestad, 2007; Johannesen og Sandvik, 2008; Greve, 2007)

I forskning som søker å få tilgang til barns "stemmer", vil forsøk på å synliggjøre det en mener å oppfatte at barna formidler, uansett uttrykksform, være sentralt. Å gi barna muligheter til å tre frem på gode måter, er en tidkrevende og komplisert prosess (Svenning, 2009). Det handler både om å lytte, om å forstå og om å formidle. Det handler også om forskerens evne til å være i relasjon med barnet på en slik måte at barnet erfarer at dets integritet blir ivaretatt og at dets subjektivitet blir bekreftet. Bae (2005) betoner betydningen av å se barn som medmennesker og drøfter hvordan voksne kan ta sitt eget perspektiv for gitt og dermed definerer barns intensjoner uten å søke å forstå meningen for barnet. Svenning (2009) understreker også verdien av å gi barn rett til sine egne perspektiver. Dette innebærer å beholde ydmykheten og innse at forskeren aldri kan innta barnas perspektiver helt og holdent. Det gjelder både gjennom hele forskningsprosessen og presentasjon av forskningsresultatene. Ydmykheten for at vi aldri kan oppfatte barnas

perspektiver fullt og helt, vil også kunne drive våre forskningsprosesser videre gjennom ny undring og nye spørsmål.

Møtet med Suzy var utgangspunktet for en slik prosess:

Det er lek ute i barnehagen en varm sommerdag og mange både barn, og voksne er tilstede. Personalet har tappet vann i ulike badebassenger og satt opp en utendørs dusj som barna kan bruke. Det er mange vannkilder tilgjengelige.

Suzy (20 mnd.) legger merke til en liten sølepytt på bakken, ser på den og tramper i den. Hun går bort og ser på noen barn som dusjer, finner en vogn og drar litt på den. Så vender hun tilbake til sølepytten igjen, tramper i den med begge føttene og kjenner på vannet med hendene. Hun tramper med joggeskoene i vannet så det spruter. Hun finner en liten plastbåt og setter den på vannet. Hun går litt rundt på lekeplassen.

Førskolelæreren bærer henne på armen, hun sitter på trappa og førskolelæreren leser en bok for henne og de synger. *Suzy går bort til sølepytten igjen og trør oppi den og går bort. Assistenten setter en hatt på hodet hennes og Suzy tar den av. Hun får en vannflaske og drikker. Så vender hun tilbake til pytten og tramper i den. Førskolelæreren løfter henne opp slik at hun kan se inn gjennom et vindu og se et barn som er der inne. Suzy finner en vogn som hun drar mot sandkassen. Suzy vender tilbake til sølepytten...* (Eide, Hognestad, Svenning, Winger, 2009)

Dette eksemplet sier noe om hvordan forskeren leser situasjonen. Forskerens fokus retter seg inn etter hvordan Suzy beveger kroppen i situasjonen da hun forlater sølepytten for så å komme tilbake. Forskeren ser sensitivt og oppmerksomt etter hvor Suzy vender oppmerksomheten og kan ane nyanser i for eksempel kroppsbevegelser og blikk.

I situasjonen der vi møter Suzy, viser måten dette notatet er skrevet på at observatøren har valgt Suzys oppmerksomhet mot sølepytten som fokus. Dersom observatøren for eksempel hadde vært mest opptatt av Suzys kontakt med personalet, ville notatet fanget opp andre sider ved det som skjedde. Her har forskeren foretatt et valg. Hvis man godtar observatørens valg, kan det se ut som at Suzy har sitt eget prosjekt som handler om å gjøre erfaringer med en sølepytt. Det kan se ut som hun gjennomfører dette prosjektet på tross av alle andre "avbrytelser". Eller kanskje hun trenger alle avbruddene nettopp for å kunne gjøre sine erfaringer med sølepytten? Andre barn i vårt materiale ser også ut til å ha sine prosjekter gående ved siden av det som de voksne legger till rette for i barnehagen. Dette kan kanskje være et trekk ved disse barnas måter å gjøre seg kjent med fenomener i miljøet på. En annen måte å lese eksempelet på, kan være å se Suzys stadige tilbakevending til sølepytten som et tegn på at hun kjeder seg og i mangel av noe mer interessant å gjøre, går tilbake til den. Eller kanskje det er alt som skjer innimellom, som er mest meningsfylt for Suzy? Dette er også et eksempel på at det er vanskelig å utforske barns forestillinger og tanker.

Eksempelet med Suzy og sølepytten kan leses på ulike måter. Vi tenker at man som forsker må stille seg åpen i analysen og ha ydmykhet for de utfordringene det er å få tak i hva som kan være det enkelte barns meningsskapende aktiviteter.

Refleksjon, ansvar og undring

Møtene med Arnulf og Suzy har aktualisert for oss viktige spørsmål. Vi har forsøkt å reflektere over noen metodologiske og etiske aspekter i forhold til møtene med dem i barnehagen. Videre har vi reflektert over hvordan vi kan ha respekt for barns integritet i forskning blant barn, hvordan man som forsker kan lytte til de yngste barna i barnehageforskning og sette styrke på de yngste barnas stemmer. Vi har dvelt ved forskere og barns posisjoner i forskningsprosessen på grunnlag av møtene med barna i barnehagen

Etiske sider ved forskning blant barn kan medføre at det stilles spørsmål om man bør forske blant de yngste barna som ikke kan samtykke eller si nei til å være med i forskningsprosesser i barnehagen. Vi mener at vi i stedet for å la være å forske blant små barn, må legge vekt på ansvaret som ligger på oss som forskere i forskningsprosessen. Å sørge for at de yngste barnas stemme blir hørt i forskning, som vi har drøftet i denne artikkelen, er et etisk anliggende. Forskere med fokus på småbarn i barnehagen må derfor implementere barns rettigheter i sin forskning: *”Researchers, as possessors of rights, need to see themselves as persons standing alongside all individuals within society who must incorporate respect for human rights within their everyday lives.”* (Bell, 2008:19)

Ved forskning blant små barn i barnehage må man være bevisst på at de metodene man velger reflekterer et syn på barn som subjekter i egne liv. Dette krever at forskeren ser det som sin intersubjektive forpliktelse å lytte til barns uttrykk (Hognestad, 2007). Forenklet sagt handler det om ansvar og undring. Ansvar for at forskningsprosessen blir planlagt, igangsatt, gjennomført og formidlet på en formelt korrekt, kompetent og ivaretakende måte, og undring over hva barn kan fortelle gjennom ulike uttrykksmåter, og refleksjon over hva vi er i stand til å oppfatte. En åpenhet overfor barn som subjekter og deltakere er en forutsetning for at deres meningsunivers og synsvinkler blir representert i debatten om den gode barnehagen. I vid forstand er kunnskap fra de yngste barnas perspektiv en forutsetning for at alles stemmer er hørt og tillagt vekt i kvalitetsdebatten og kunnskapsutviklingen innen feltet.

Slik vi ser det finnes det ingen enkle svar på kunnskap om barnehagen som oppvekstarena og kvalitet i barnehagen. Forskningen må hele tiden søke ny kunnskap; kunnskap som iflg Christensen og James (2008) må være forankret i refleksivitet og kontinuerlig dialog mellom alle involverte parter. Når forskningsdeltakerne er de yngste barnehagebarna, ligger det et særlig krav på forskeren til selvrefleksjon, kritisk bevissthet og sensitivitet. Og i noen tilfeller må vi slå oss til ro med at vi kanskje ikke får svar på spørsmålene vi stiller, som for eksempel *hvorfor* Arnulf lukket seg inne på badet og ikke deltok med de andre, eller *hvorfor* Suzy vendte så mange ganger

tilbake til sølepytten. Men det bør ikke hindre oss i å stille spørsmålene. Man kan ha ulike tilnærminger, men grunnforpliktelsen handler om at det å delta i forskning skal være en positiv opplevelse for de involverte (jf Forskningsetiske komiteer, etikkom.no). Dette forutsetter kompetanse og kritisk refleksjon over ulike sider ved forskningstilnærmingen og grundig vurdering av metodologiske og etiske spørsmål (jf Clark, 2005; Eide og Winger, 2005; Abbott & Langston, 2005; Woodhead & Falkner, 2008). Og viktigst av alt – respekt og ydmykhet for barn og deres erfaringer, slik at barna blir synliggjort, men ikke ”utstilt” (Christensen, 2000). Barnehageforskning uten barns stemmer, gir ikke et fullgodt bilde på barnehagen som pedagogisk institusjon og omsorgsarena. Vi er takknemlige for at vi har fått møte barn som har hjulpet oss videre i våre refleksjoner over temaet.

Referanser

- Abbott, L. & Langston, A. (2005). “Ethical research with very young children.” In Farrell, A. (ed). *Ethical research with children*. New York: Open University Press (pp 37- 48)
- Alvestad, M., Johansson, J-E., Moser, T. & Søbstad, F. (2009): Status og utfordringer i norsk barnehageforskning. *Nordisk barnehageforskning*, 2,1, 39-55
- Backe-Hansen, E. (2009) Barn ([Http://www.etikkom.no/FIB/Temaer/Forskning](http://www.etikkom.no/FIB/Temaer/Forskning))
- Bae, B. (2005). *Å se barn som subjekt -noen konsekvenser for pedagogisk arbeid i barnehage*. Oslo: Barne og familiedepartementet, www.odin.dep.no.
- Bae, B. (2007). - det flyktige som gjentar seg- fokus på mikroprosesser i hverdagslivet. I: Winger, N. (red) (2007): “*Forskning i små barns hverdagsliv i barnehagen*” *Noen forskningsmetodologiske utfordringer og dilemmaer*. HiO-rapport nr 19
- Bae, B. (2009). Rom for medvirkning? Om kvaliteter i samspillet mellom førskolelærer og barn. *Barn*, 1, 9-28
- Bell, N. (2008). Ethics in child research: rights, reason and responsibilities. *Children's Geographies*, 6, 1, (7 – 20).
- Borg, E., Kristiansen I-H og Backe Hansen, E (2008). *Kvalitet og innhold i norske barnehager. En kunnskapsoversikt NOVA-rapport r 6*
- Christensen, E. (2000). ” At blive synliggjort, men ikke udstillet” I SchultzJørgensen,P. & Kampmann, J.(red) *Børn som informanter*. København: Børnerådet
- Christensen, P.& James, A.(2008)” Introduction”. I Christensen, P.& James. A.(eds) *Research with children. Perspectives and Practises* New York: Routhledge(2.ed)

- Clark, A.(2005a) Listening and involving young children: a review of research and practice *Early Child Development and Care*,6, 489-505
- Clark, A. (2005b): Ways of seeing: using the Mosaic approach to listen to young children`s perspectives, i (red.) Clark, A., Kjørholt, A. T., Moss, P. *Beyond Listening. Children`s perspectives on early childhood services* (pp. 29-50). Bristol(UK): The Policy Press.
- Clark, A., Kjørholt, A. T. og Moss, P. (2005): "Introduction", i Clark, A., Kjørholt, A. T., Moss, P.(eds) *Beyond Listening. Children`s perspectives on early childhood services* Bristol (UK): The Policy Press. (pp 1-16).
- Cook, T. & Hess, E. (2007). What the Camera Sees and from Whose Perspective: Fun methodologies for engaging children in enlightening adults. *Childhood 14*, 29-45
- Dahlberg, G., Moss, P. & Pence, A, (2002). *Fra kvalitet til meningsskaping morgendagens barnehage*. Oslo: Kommuneforlaget
- Dahlberg, G. & Moss, P. (2005). *Ethics and Politics in Early Childhood Education* London: Routhledge Falmer
- Dahle, H. Fehn (2009). "Når mamma ikke har dårlig tid – da får jeg være på kveldsåpent. Oslo: Høgskolen i Oslo.HiO-rapport ,4. Masteroppgave
- De nasjonale forskningsetiske komiteer: *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, jus og humaniora*. Oslo: NESH (Den nasjonale komité for samfunnsvitenskap og humaniora), www.etikkom.no.
- Eide, B.J. (2008). Dagsrytme ...Og hva gjør småbarn innenfor barnehagehverdagens tidsrammer? i: Eide, B.J. & Winger, N. (red) *Glimt fra små barns hverdagsliv i barnehagen. 2. Delrapport fra prosjektet "Barns omsorgskariere. Barnehagen som et ledd i en omsorg skjede for barn opp til 3 års alder"* HiO-rapport nr. 18
- Eide, B.J. & Winger, N. (red)(2008), *Glimt fra små barns hverdagsliv i barnehagen. 2. Delrapport fra prosjektet "Barns omsorgskariere. Barnehagen som et ledd i en omsorg skjede for barn opp til 3 års alder"* HiO-rapport nr. 18
- Eide, B.J., Hognestad, K; Svenning.B. & Winger, N. (2009). "Small Children`s Voices" Poster presentation at 19Th EECERA Annual Conference. Strasbourg
- Eide, B. J. & Winger, N. (2003). *Fra barns synsvinkel. Intervju med barn – metodiske og etisk refleksjoner* Oslo: Cappelen akademisk forlag
- Eide, B. J. & Winger, N. (2005). From children`s point of view: methodological and ethical challenges i (red) Clark, A., Kjørholt, A. T., Moss, P. *Beyond Listening. Children`s perspectives on early childhood services*. Bristol(UK): The Policy Press.
- Eide, B. J. & Winger, N. (2006). Dilemmaer ved barns medvirkning. (art).*Temahefte om barns medvirkning*. Oslo: Kunnskapsdepartementet

- Emilson, A.(2008) *Det önskvärda barnet. Forstan uttrykt i vardagliga kommunitationshandlingar mellan lärare och barn i förskolan.* Göte borg: Göteborgs Universitet
- Engesæter, M. (2008). *Det kommer noen krypende.* Høgskolen i Oslo (Masteroppgave)
- FNs konvensjon om barnets rettigheter (Barnekonvensjonen) (1989):* Norsk ratifisering 08.01.1991, revidert oversettelse mars 2003 med tilleggsprotokoller. Oslo: Barne og Familiedepartementet.
- Foucault, M. (1980). Writings of Michael Foucault in C. Gardon (Ed.) *Power/Knowledge Selected Interviews and other Writings 1972-1977* .New York: Panteon Books
- Greve, A. (2007). *Vennskap mellom små barn i barnehagen* Phd avhandling.Universitetet i Oslo: Det utdanningsvitenskapelige fakultet ISSN 1501-8962
- Greve, A. (2009): *Vennskap mellom små barn i barnehagen*, Oslo: Pedagogisk forum
- Graue, E. & Walsh, D. (1998): *Studying children in context.* London: Sage.
- Gulløvv, E. & Højlund, S. (2003)*Feltarbejde blandt børn: Metodologi og etik i etnografisk børneforskning* København: Gyldendal. (Carpe-serien).
- Halldén, G. (2007). *Den moderna barndomen och barns vardagsliv* Stockholm: Carlssons
- Hammersley, M. & Atkinson, P. (2004). *Feltmetodikk. Grunnlaget for feltarbeid og feltforskning.* Oslo: Gyldendal Akademisk Forlag
- Hognestad, K. (2007). *Ettåringens medvirkning i barnehagen, et kritisk blick på møter mellom mennesker.* Oslo: Høgskolen i Oslo HiO - rapport nr. 11
- Hognestad, K. (2008). Medvirkning, demokrati og ettåringen i barnehagen. i: Eide, B.J. & Winger, N. (red) *Glimt fra små barns hverdagsliv i barnehagen. 2. Delrapport fra prosjektet "Barns omsorgskarriere. Barnehagen som et ledd i en omsorgskjede for barn opp til 3 års alder"* HiO-rapport nr. 18
- Johannesen, N. og Sandvik, N (2008). *Små barn og medvirkning – noen perspektiver.* Oslo: Cappelen Damm AS
- Johansson, E., og Samuelsson, I., P. (2003).Barns perspektiv och barneperspektiv i pedagogisk forskning och praxis, i *Pedagogisk Forskning*, 8, 1-2, 1-6.
- Johansson, J-E (2007) Observasjoner i førskoleforskning. En historisk skiss. I: Winger, N. (red) *"Forskning I små barns hverdagsliv I barnehagen"* Noen forskningsmetodologiske utfordringer og dilemmaer. HiO-rapport nr 19
- Johansson, J.-E., & Andenæs, A (2004). *"Barns omsorgskarrierer Barnehagen som et ledd i en omsorgskjed for barn opp til 3 års alder* Høgskolen i Oslo & Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring – NOVA. notat

- Johansson, J.-E., & Winger, N. (2007). De små under tre: En utfordring for barnehagen. *Første steg*, 3, 22-25.
- Kjørholt, A.T. (2004). *Childhood as a Social and Symbolic Space: Discourses on Children as Social Participants in Society*. Dr politavhandling. Trondheim: NTNU
- Kristoffersen, A-E(2006) En forskjell som må føre til en forskjell- om barns medvirkning i planleggings og vurderingsarbeider. I Bae, B, Eide, B, Kristoffersen, A-E og Winger, N.: *Temahefte for barns medvirkning*, Oslo: Kunnskapsforlaget
- Kunnskapsdepartementet (2008-2009). Stortingsmelding 41. *Kvalitet i barnehagen*
- Lenz Taguchi, H. (2000). *Emancipation och motstånd: dokumentation och kooperativa läroprocesser i förskolan* Stockholm: HLS Förlag
- Løfdahl, A. (2007). *Kamratkulturer i förskolan – en lek på andras vilkår*. Stockholm: Lieber AB
- Løkken. G. (2000). Toddler peer culture: The social style of one and two year old body- subject in everyday interaction. Trondheim: Pedagogisk institutt, Fakultetet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
- MacNaughton,G., Smith,K & Davis, K. (2007). “Researching With Children.” In Hatch, A. (ed) *Early Childhood Qualitative Research* New York: Routledge
- Markstrøm, A-M. & Halldén, G. (2009). Children’s Strategies for Agency in Preschool. *Children & Society*, (23), 2, 112-122
- Moss, P. (2007). “Meetings Across the Padigmatic Divide” *Educational Philosophy and Theory*, 39, 3,299-45
- Mills, S. (2003). *Michel Foucault*. London: Routledge
- Myrvold,H.B.(2009). *Noen gutters retrospektiver fortellinger fra barnehage(r)*. Masteroppgave. Oslo: Høgskolen i Oslo, Avdeling for lærerutdanning.HiO-rapport nr 14
- Myrstad, A. & Sverdrup, T. (2009). Improvisasjon – et verktøy for å forstå de yngste barnas medvirkning i barnehagen? *Barn*, 2, 51-68
- Mæhlum, S.(2006). *Rytme, dynamikk, rom og relasjoner i barns egeninitierte estetiske uttrykk*. HiO-rapport ,9 Masteroppgave
- Mæhlum,S.(2007). En tverrestetisk tilnærming i en mikroetnografisk studie med barn i alderen 1-3år – en etisk linedans med barn. I: Winger, N. (red): “*Forskning i små barns hverdagsliv i barnehagen*” *Noen forskningsmetodologiske utfordringer og dilemmaer*. HiO-rapport:19
- Os, E. (2004). *Under tre? Mener dere under tre? Under tre? Klangfugl – kunst for de minste: Rapport fra et prosjekt som beveger seg under den kulturelle lavalder*. Oslo: Høgskolen i Oslo, Avdeling for lærerutdanning

- Os, E. (2007). Om noen valg når forskningen omfatter de minste. i: I: Winger, N. (red) (2007): "Forskning i små barns hverdagsliv i barnehagen" Noen forskningsmetodologiske utfordringer og dilemmaer. HiO-rapport nr 19
- Palludan, C. (2007). *Børnehaven gjør en forskel*. København: Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag
- Palludan, C. (2009). En tidlig barndom med perspektiver
Nordisk barnehageforskning 2 (1), 27–37
- Palmadottir, H. & Bjarnadottir, G. (2009). *Young Children`s Participation in Playschool*
Paper presentet at the 19th EECERA ANNUAL CONFERENCE in Strasbourg 26th-29th aug
- Rhedding-Jones, J. (2005). *What is Research? Methodological practices and new approaches*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Rinaldi, C. (2005). Documentation and assessment: what is the relationship, , i (red.) Clark, A., Kjørholt, A. T., Moss, P. *Beyond Listening. Children`s perspectives on early childhood services* Bristol(UK): The Policy Press. (pp. 17 - 28).
- Robert, H. (2008). Listening to children: and hearing them i Christensen, P. & James. A.(eds)
Research with children. Perspectives and Practices New York: Routhledge (2.ed)
- Sandvik, N. (2007). De yngste barnas medvirkning i barnehagen. *Barn, 1* , 27-45.
- Samuelsson, I. P. og Sheridan S. (2003). Delaktighet som värdering och pedagogikk. .
Pedagogisk forskning , 8,1-2, 70-84.
- Seland, M. (2004). *Barnesamtalen . Narraive gruppeintervju med barn som en vei til medbestemmelse og nye erkjennelser i barnehagen* Trondheim: DMMH hovedoppgave
- Seland, M. (2009). *Det moderne barn og den fleksible barnehage. En etnografisk studie av barnehagens hverdagsliv i lys av nyere diskurser og kommunal virkelighet*. NTNU Doktoravhandling nr 258
- Svenning, B. A. (2009). *Hva fortelles om meg. Barns rettigheter og muligheter til medvirkning i barnehagers bruk av dokumentasjon*. Oslo: Cappelen akademiske forlag
- Svenning, B.A. (2010, under arbeid) *Samtaler med barn om dokumentasjonspermer* FoU-arbeid ved HiO (upublisert)
- Warming, A. (2005). Participant observation: a way to leran about children`s perspectives i: Clark, A. Moss, P. & Kjørholt, A.T. (Eds.) *Beyond Listening: Childrens`s perspectives on early childhood services*. London: Policy press.
- Winger, N. (red) (2007) "Forskning i små barns hverdagsliv i barnehagen" Noen forskningsmetodologiske utfordringer og dilemmaer. HiO-rapport nr.19

- Winger, N. (2008a). Kvalitet, medvirkning og etikk. *Barnehagefolk*, 2, 17-25
- Winger, N.(2008b).”Vi jobber på gulvet” Omsorg for de yngste barna i barnehagen- sett fra personalets synsvinkel”. i Eide,B, J. og Winger, N. (red): *Glimt fra små barns hverdagsliv i barnehagen, 2. delrapport fra prosjektet ”Barns omsorgskarriere. Barnehagen som et ledd for barn opp til 3. års alder*, Oslo: Høgskolen i Oslo, HiO – rapport nr. 18
- Winsvold, A. & Gulbrandsen, L. (2009): *Kvalitet og kvantitet. Kvalitet i en barnehagesektor i stor vekst*. Oslo: Nova rapport nr.2
- Woodhead, M. & Faulkner, D. (2008). Subjects, Objects or Participants? Dilemmas of Psychological Research with Children. In: Christensen, P. & James, A. (ed): *Research with Children. Perspectives and Practices* (Second edition). New York and London: Routledge
- Ødegaard, E. E. (2007). *Meningsskaping i barnehage : innhold og bruk av barns og voksnes samtalefortellinger* PhDavhandling Gøteborgs universitet
- Østrem, S.(2005). Hvordan ivareta det svake subjektets perspektiv? Kulturoverskridende verdier i et flerkulturelt samfunn, *Barn*, 3,7-26
- Østrem, S.(2008). *Barns subjektivitet og likeverd : et bidrag til en diskusjon om barnehagens pedagogiske innhold og etiske forankring*. Oslo: Universitetets i Oslo. PhD-avhandling
- Østrem, S.(m.fl.)(2009). *Alle teller mer*. Tønsberg: Høgskolen i Vestfold, Rapport nr. 1
- Øzalp, F. (2005). *Når jeg snakket tyrkisk, sa de voksne alltid HÆ? Oppvekst i norske barnehager*

sett med tyrkiskspråklige barns øyne (Hovedoppgave). Oslo: Høgskolen i Oslo, Avdeling for lærerutdanning.